

Десислава Найденова (София, България)

**КАНОНИЧНОПРАВНИ ТЕКСТОВЕ В СЪСТАВА НА СЛАВЯНСКИ
РЪКОПИСИ, СЪХРАНЯВАНИ В БЪЛГАРСКИ
КНИГОХРАНИЛИЩА***

(Предварителен списък)

Установяването, каталогизирането и проучването на българското ръкописно наследство, запазено в наши и чужди книгохранилища, както и съставянето на подробни описи на най-значителните сбирки на славянски ръкописи у нас – на Рилския манастир, на Църковноисторическия и архивен институт към Българската патриаршия и др., нееднократно са посочвани като първостепенна задача на българските палеославистични изследвания (вж. например Своден каталог 1982: 5–8; Николова 2005). Част от тази инициатива е разработваният под ръководството на Светлина Николова проект „Славянски правни текстове от Средновековието“, в който участват специалисти от КМНЦ (Десислава Найденова), Института по български език (Марияна Цибранска-Костова) и Института по история (Иван Билярски) към БАН. Основните задачи на проекта са свързани със събирането, систематизирането и класификацията на типовете правни текстове, разпространявали се в българските земи до XIX в. Тяхното изучаване трябва да отговори на въпросите, къде и кога са осъществени преводите им; кои състави се отнасят към един и същ превод или редакция; в кои конкретни материални носители са оцелели те. Краен резултат от изследването ще бъде създаването на справочник (каталог) и придружаващо го дипломатическо издание на един от най-ранните и ценни български юридически сборници от XIV в. – № 76 от сбирката на А. Хлудов в Държавния исторически музей, Москва.

Предлаганият предварителен списък на каноничноправните текстове включва данни от славянски ръкописи, запазени както в по-големите

---

* Статията бе замислена като част от сборника, посветен на 65-годишнината на Светлина Николова. Изискващата продължително време непосредствена работа с проучваните ръкописи и идентифицирането на каноничноправните текстове, включени в представения списък, обаче попречи на спазването на срока за предаване на материалите, определен от съставителите.

български библиотеки и книгохранилища като Централната библиотека на Българската академия на науките (Кодов 1969), Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив (Цонев 1920; Станчев 1982), Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София (Цонев 1910; Цонев 1923; Стоянов, Кодов 1964; Стоянов, Кодов 1971; Христова, Караджова, Вутова 1996), Националният музей „Рилски манастир“ (Спространов 1902; Райков, Кодов, Христова 1986), Църковноисторическият и архивен институт към Българската патриаршия (Спространов 1900; Гошев 1927), така и в по-малки ръкописни колекции от библиотеки и манастири във Варна (Банков, Станчев 1978; Банков 1981), Велико Търново (Караджова 1983), Враца (Гошев 1934), Елена (Кодов, Райков, Христова 1981), Самоков (Джурова, Велинова 2002), Свищов (Милтенова 1980), Троян (Велчева, Кочева, Кожухаров 1971), Шумен (Караджова, Узунова 1990) и Центъра за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ (Христова, Велинова, Джурова 2000). Целта на този първоначален етап от работата по проекта е въз основа на наличните описи и най-вече чрез непосредствена работа с ръкописите¹ да се уточнят:

1. Броят и съставът на паметниците, съдържащи каноничноправни текстове. Кратките, най-общии данни за някои от проучваните ръкописни сбирки, многосъставността на църковноюрдическите сборници, както и липсата на ясни критерии за тяхното описване не дават възможност на пръв поглед да се определи дали даден ръкопис съдържа юридически материал. Някои текстове изобщо отсъстват от съответните каталожни описания. Все още не е довършен репертоарът на славянските ръкописи от сбирката на ЦИАИ.

2. Видът и типовете каноничноправни текстове. В повечето случаи в наличните каталози църковноюрдическият материал се обозначава с най-общии названия като законник, номоканон, кормчая, епитимийни или канонически правила, заповеди, устави. Уточнения за времето на поява, състава и езика на единични ръкописи могат да се открият в отделни публикации (Андреев 1955; Райкова 1996; Райкова 1997; Цибранска 1998; Янакиева 1998; Янакиева 1999; Райкова 2002; Райкова 2004; Цибранска-Костова 2006; Райкова 2008). Напоследък изнесените от А. Турилов (Турилов 2005) данни за книжовната дейност на търновския скрипторий през XIV в. и отъждествяването на един от учениците на поп Филип като писач на Хлуд. 76 поставиха отново въпроса за църковноюрдическите текстове, функционирали във Второто българско царство (единственият каноничноправен сборник от XIV в., запазен в България, е ЦИАИ 1160), за изработването на критерий за тяхното описание (вж. например Цибранска, Райкова 2008) и провокираха голям изследователски интерес към един слабо проучен църковноюрдически сборник – т.нар. Номоканон на Котелерий².

---

¹ Част от ръкописите, съхранявани в сбирката на Рилския манастир, ми бяха достъпни чрез проекта „Дигитален архив Българска ръкописна книга“ към факултета по Славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

² Сред учените няма единно мнение относно това как трябва да се нарича този тип славянски каноничноправен сборник. А. Павлов отбелязва, че в късни руски преписи той е наречен „Зонар“ или „Зинар“ по името на византийския канонист от XII в. Йоан Зонара (Павлов 1897: 42). Това дава основание на някои руски учени, изследващи славянските правни

Допълнително затруднение при описването на каноничноправните текстове създават пенитенциалните компилации. Те са отворени текстови цялости, в които се смесват различни редакции, пропускат се и се прибавят правила. Поместват се в състава на требници, богослужебни и канонични сборници с отделни самостоятелни наслови, или в един общ корпус от правила под едно заглавие, или без каквото и да е обозначение.

Предлаганият предварителен списък на каноничноправните текстове в славянски ръкописи, съхранявани в български книгохранилища, има за цел да спомогне за разрешаването на някои от горепосочените проблеми. Каноничноправните компендиуми се състоят от множество текстови единици, които би следвало да се изследват и идентифицират отделно, ако се цели разбиране за характера и вида на компилацията (срв. Constantinescu 1984; Repertorium 1995) – една трудоемка задача, която е приоритетна за подготвяния бъдещ каталог, който е една от крайните цели на проекта „Славянски правни текстове от Средновековието“.

При представянето на каноничноправните текстове в настоящия списък е избран тематичният подход. За по-голяма прегледност те са обособени в

текстове, да въведат названието „Зонар“ за тази компилация (Щапов 1973; Белякова, Щапов 2005: 41; Белякова 2007). „Зонар“ обаче би следвало да се отнася към славянския превод на Номоканона от XIV титула с тълкуванията на Йоан Зонара и Алексий Аристин (Номоканон на св. Сава, сръбска кормчая), както е и наречен в писмото на руския деспот Яков Светослав до киевския митрополит Кирил III (ок. 1242–1282) (Ангелов 1958; Христова, Караджова, Узунова 2003: № 14, 29–30, 92–93). Следователно напълно резонно разглежданият епитимийен номоканон би следвало да бъде обозначаван като „Псевдозонар“ (Павлов 1897: 42). За фототипното издание на ЦИАИ 1160 е избрано заглавието „Архивски номоканон“ (Кръстев, Янакиева 2007). Всъщност за тази компилация не се знае почти нищо – нито за времето на нейната поява, нито за нейния състав, нито дори за текстовата история на гръцкия ѝ прототип. Единствените сведения, с които науката днес разполага, остават кратките бележки на А. Павлов, който отбелязва, че в основата на славянския сборник с наслов *Правѣла стѣхъ апѣлзъ н стѣхъ љзъ сѣборѣ прѣбвннѣхъ н бгѣносннѣхъ ѿцѣхъ нашнѣ: о епнскопѣхъ н о мннѣхоуѣхъ н о ѣререѣхъ н о людѣхъ мннрскѣхъ љзѣповѣднѣхъ вѣсѣкъхъ* и повечето стои анонимният епитимийен номоканон *Ἀρχὴ τὸν Θεῶν νομοκανόνος. Κανόνες τῶν ἀγίων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων, περὶ ἀρχιερέων, ἱερέων, μοναχῶν μεγαλοσχημῶν καὶ ἄλλων μοναχῶν, καὶ λαϊκῶν*, издаден по един късен препис (XVI в.) от Жан-Батист Котелие (Cotelerius 1677). Времето на съставяне на гръцкия текст Павлов определя не по-рано от първата половина на XII в. и не по-късно от края на XIV в. (Павлов 1897: 40–42). В последните години на славянската версия на компилацията са посветени изследванията на Цв. Янакиева, които показват, че тя е възникнала най-вероятно в българска езикова среда не по-късно от началото на XIV в., откогато датират първите среднобългарски преписи. От ръкописите, съхранявани в нашите книгохранилища, според Янакиева компилацията се съдържа в НБКМ 1117, НБКМ 1170, ОИМ–Шумен 2617, ЦИАИ 1160 (Янакиева, Пандур 1987; Янакиева 1998; Янакиева 1999; Янакиева 2002; Янакиева 2005). До изнамирането на всичките славянски преписи и тяхното подробно текстологично изучаване в съпоставка с гръцки текст, единственият сигурен признак, по който тя се идентифицира, е издаденият от Котелерий анонимен епитимийен номоканон. Той съставлява основната част от славянския текст и буквалните съвпадения помежду им са несъмнени. По тази причина ми се струва най-коректно компилацията да се нарича Номоканон на Котелерий (Nomocanon Cotelerii), както е възприето да се обозначава гръцкият текст във византинистичните изследвания (срв. Поулѣс 1992), още повече че досегашните проучвания на славянските преводи на византийски каноничноправни сборници показва, че в повечето случаи те не са оригинални произведения и повтарят определен гръцки прототип (вж. Burgmann 1995; Burgmann 2005; Бургман 2007).

две основни групи – църковноюридически сборници³ и пенитенциали (срв. Щапов 1973), означени с I и II. С арабски цифри (1, 2, 3...) се означават отделните съчинения (например I.1). Правилата за изповедта⁴ и Степените на сродство са отделени самостоятелно (респективно III и IV), като се отбелязват и редакциите, в които са представени (напр. III.1). В определени случаи се възприема допълнително подразделение (I.4.1. и т.н.), когато даден текст не е възпроизведен в цялост и части от него попадат в други компилации, когато едно произведение се среща в различни редакции и т.н. За слабо проучените и непознати текстове се отбелязва оригиналният наслов. Инципити се дават само тогава, когато текстът не е обнародван и не е познат⁵. Изданието и неговото посочване са доказателство за идентифицирането му (срв. Repertorium 1995; Getov 2007). Следва изброяване на ръкописите, в които се помества съответният каноничноправен материал. Посочва се издание на славянския текст⁶. В случаите, когато даден текст доказано има гръцки паралел, се отбелязва неговата публикация. Литературата, приложена към малкото проучени досега каноничноправни текстове, намерили място в списъка, засяга някои особености на езика и съдържанието на съответните компилации, за повечето от които досега не е извършвано комплексно изследване.

ПРЕДВАРИТЕЛЕН СПИСЪК НА КАНОНИЧНОПРАВНИТЕ ТЕКСТОВЕ

I. Църковноюридически сборници

I.1. Законник, или Судац

НБКМ 293.

Издание: Флоринский 1888; Андреев 1972: 215–250; Законик 1997: 358–405.

Литература: Флоринский 1888; Андреев 1972.

---

³ Изследването на юридическите паметници показва, че както във византийската, така и в славянската ръкописна традиция преобладават такива, отнасящи се до каноничното право. Това наблюдение важи не само по отношение на състава на ръкописите, но и до тяхното разпространение. Прави впечатление, че текстовете, съдържащи светска регламентация, стоят обикновено в обкръжението на обширен каноничен материал (Repertorium 1995; Burgmann 2005; Бургман 2007). Липсата на ясно разграничение между двете материи обуславя обозначението на подобни компендиуми като църковноюридически сборници (Щапов 1973).

⁴ Те обединяват литургичната и дисциплинарната част на покаяния устав и често се приписват на константинополския патриарх Йоан Постник (582–595). Какво е тяхното отношение обаче спрямо т.нар. Канонарий на Йоан Постник, чийто най-ранен славянски превод е запазен в състава на Устюжката кормчая, пергаментен кодекс от края на XIII – началото на XIV в. (Суворов 1901) и неговите редакции (Алмазов 1995 1: 74–75), може да се каже едва след детайлно текстологично изследване. Славянският превод на Канонария на Йоан Постник досега не само че не е бил обект на отделно проучване, но и остава непознат за българските историко-правни изследвания (Найденова 2005. За някои езикови и текстологични проблеми на устюжкия препис вж. Найденова 2007: 156–164).

⁵ Поради слабата проученост и познаване на текста изключение е направено по отношение на онези части от Номоканона на Котелерий, които се разпространяват самостоятелно и до момента не са били разпознавани като такива.

⁶ Само два от поместените в настоящия списък ръкописи са обнародвани: НБКМ 293 (частично, вж. Андреев 1972: 215–250, приложение 1–117; Законик 1997: 358–405) и ЦИАИ 1160 (изцяло, вж. Кръстев, Янакиева 2007).

I.2. Синтагма на Матей Властар

БАН 70; НМРМ 1/19 (20); ЦИАИ 190.

Издание: Новаковић 1907; Троицки 1956. Грц. Rhalles, Potles 1859 6: 1–518.

I.3. Правноканоничен сборник⁷

Без обособен наслов.

Читалище-Свищов 11 (145).

I.4. Номоканон на Котелерий

Правѣла стѣ аплз н стѣ .z. съборъ прѣвнынх н бгѣноснынх ѿцз нашн: о епископѣ н о мннхохѣ н о ѿереехѣ н о людѣ мнрскы заповѣдн възвѣкыа н повченїа.

I.4.1. Пълнен текст

БАН 53 (101a–2156); НБИВ 101 (36) (20a–126a); НБКМ 1117; НБКМ 1170; НМРМ 1/20 (48); Шумен ОИМ 2617; ЦИАИ 177 (80a–117a); ЦИАИ 1160.

Издание⁸: Кръстев, Янакиева 2007 (л. 346–2056). Грц. Cotelarius 1677.

I.4.2. Отделни части

I.4.2.1. Наслов и Правила на св. Апостоли за празниците

БАН 65 (24a–316); НМРМ 2/3 (168a–1696); ЦИАИ 45 (2a–96).

Издание: Кръстев, Янакиева 2007: 346–366. Грц. Cotelarius 1677: 68–69 (α'–δ').

I.4.2.2. ннад заповѣдн ѿереммз

Нач.: Сна заповѣдаемз ѿерем н клнрнкѣ црковны. іако самн ходнтн в заповѣдехз

⁷ Ръкописът не ми бе достъпен. В направения опис той е обозначен като кормчая. С този термин е прието да се наричат сборници с устойчив състав, съдържащи апостолските и сборните правила, отговори и послания на църковните отци и паметници на светското право (Шапов 1973), но съставът на ръзглежданата компилация, според подробния разпис на съдържанието ѝ, не отговаря на тези критерии и по-скоро би следвало да се означи като правноканоничен сборник. Като фрагмент от кормчая е определен и един лист от наставленията на Василий Велики за въздържанието от брака, съхраняван в Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ (Cod. D. Slavo. 15). Този текст обаче не е част от постоянния състав на познатите редакции на Номоканона и не е задължително да бъде част от правноканоничен сборник.

⁸ На този етап от научното дирене съществуващите издания (Кръстев, Янакиева 2007; грц. Cotelarius 1677) могат да бъдат само ориентировъчни по отношение състава на славянската версия на Номоканона на Котелерий. Още А. Павлов отбелязва, че изданието на гръцкия текст е направено по късен и явно повреден, единичен препис, който е непълнен, сравнен с познатите му славянски (Павлов 1897: 40–42). Той съобщава за друг такъв (Павлов 1874: 28; Павлов 1897: 42, бел. 1), който възнамерява да издаде, но така и не осъществява намерението си. Няколко гръцки преписа на Номоканона на Котелерий са споменати от А. Алмазов (Алмазов 1902: 81, бел. 131) и Р. Константинеску (Constantinescu 1984: 107). Следователно едва след изнамирането на всички налични гръцки копия и извършването на текстологическа съпоставка помежду им, може да се каже каква част от правилата, включени в славянската версия, е превод от конкретен образец и каква е прибавена допълнително по едно или друго време. Що се отнася до славянската версия на Номоканона на Котелерий, то не може да се каже със сигурност нито какъв е съставът на правилата, съставляващи основната каноничноправна компилация, нито какво е нейното обкръжение (известна яснота по въпроса внасят изследванията на Цв. Янакиева (Янакиева, Пандур 1987; Янакиева 1998; Янакиева 1999; Янакиева 2002; Янакиева 2005) и М. Райкова (Райкова 2008), но за съжаление те обхващат ограничен брой правила и преписи). Независимо от това обаче фототипното издание на ЦИАИ 1160 (Кръстев, Янакиева 2007) дава една относително ясна представа за съдържанието на църковноюрдическия материал, тъй като представя не само един от най-ранните славянски преписи на Номоканона на Котелерий, но и един от най-пълните.

прѣданънъи нмъ...

НБКМ 1053 (1а–2а); НМРМ 2/2 (1536–1576).

Издание: Кръстев, Янакиева 2007: 366–37а. Грц. Cotelerius 1677: 69–70 (θ'–ια').

I.4.2.3. правна в родителнѣ н о чадехъ

Нач.: Родителне чадѣ свои равно да раздѣвѣ нмъ нмѣннѣ своа...

ЦИАИ 227 (1856–188а).

Издание: Кръстев, Янакиева 2007: 416–446. Грц. Cotelerius 1677: 93–98 (ρν'–ροη').

I.4.2.4. Части от Номоканона на Котелерий и от Правилата на светите отци според заповедите на св. Василий Велики⁹

НБИВ 84 (40) (36а–63б); НБКМ 280 (89а–107б); НБКМ 1061 (290б–301а); НБКМ 1410 (всъщност това е част от текста на НБКМ 280, чието място е след края на ръкописа в последователност на листовете 3.1.2.).

I.5. Номоканон при Великия Требник

Номоканон срѣчь законоправильникъ, нмѣан правна по сокращенію стѣхъ Аплз, Великаго Васнліа н стѣхъ соборвѣз.

НБКМ 295; НБКМ 296; НБКМ 624 (318б–348а); НБКМ 1061 (305б–311б); НБКМ 1118; НБКМ 1119 (22а–67б); НБКМ 1321 (108а–151б); НБКМ 1411; НМРМ 4/28 (12б–25б).

Издание: Павлов 1897.

Литература: Павлов 1897; Алмазов 1902; Цибранска-Костова 2007а: 63–161.

II. Пенитенциали

II.1. Заповеди на 318-те отци за постенето

Заповѣдъ н оуставъ стѣхъ вѣць .тнѣ.

БАН 48 (28а; 35а–35б); БАН 66 (178а–182б); НБКМ 246 (155а–156б); НБКМ 250 (177а–181б); ЦИАИ 194 (96б–97г); ЦИАИ 227 (173а–185б).

Издание: Jagić 1874: № 4, 128–131.

II.2.1. Правила на светите отци според заповедите на св. Василий Велики

Правна стѣхъ вѣць по заповѣдн стго н великаго Васнліа.

БАН 48 (10а–18а; 21а–22б; 31а–32б); БАН 65 (31б–39б); НБИВ № 89 (45) (47а–52б); НБИВ 101 (36) (168а–171а); НБКМ 246 (156б–163б); НБКМ 250

⁹ Тази редакция, представена най-пълно в НБИВ 84 (40), включва последователно от Номоканона на Котелерий наслова, Правилата на светите апостоли за празниците (тук I.4.2.1), текста с наслов ннаа заповѣдн ѱеремъ (тук I.4.2.2.), както и една компилация за степените на сродство (паки се заповѣдн нны ѱ законы кнѣ. о сзрѣствѣ н о запрѣщены брацѣ. н о различный степени рода. нхже повѣдетъ влюстн ѱ стго крѣщеніа. н ѱ еже по плѣтн крѣве. възвѣт же н о брачный рожакохъ. Нач.: Сзрѣство нм естѣ н глет с въз члвцѣ. раздѣвет же с въз чныи трн...), най-вероятно също част от архетипа на славянската версия на Номоканона, имаща паралел в ЦИАИ 1160 (срв. Кръстев, Янакиева 2007: 159а–166а), и някои други по-късни преписи. Следващите правила, някои от които имат съответствия с Правилата на светите отци според заповедите на св. Василий Велики, са обособени в няколко тематични групи за жената, за блудството и др., сред които с отделен наслов са открити следните: в мръцннахъ нже недостонтъ іастн. Нач: Повелеветъ зво ѡ вдавнение н в мръцннахъ іако невъкшатн комъде ѱ хрстннанъ...; в нреехъ заповѣдн. Нач: Іако подовдетъ епѣв мала н велика повчнтн сз кротостно...

(1816–195а); НБКМ 251 (126а–129б); НБКМ 612 (217а–228а); НБКМ 615 (55а–57б); НБКМ 667 (68б–75а); НБКМ 684 (155б–164б); НБКМ 962 (14а–20б); ЦИАИ 45 (9б–17б); ЦИАИ 194 (99а–105а).

Издание: Jagić 1874: № 6, 133–146.

Литература: Максимович 2007; Цибранска-Костова 2007б; Максимович 2008.

П.2.2. Правно изложено велѣмн лекчанше ес еже пѣбаетъ въ толико лѣтъ велнемъ трѣдомъ и постѣ и метаніе кааѣтн се и прощеніе обрестн¹⁰

НБИВ 86 (4б) (139а–143а); НБИВ 87 (50) (111б–117б); НБКМ 619 (122а–126а); НБКМ 621 (276а–280б); НБКМ 971 (315а–321б); НБКМ 972 (132а–134б); ЦИАИ 54 (222а–226б); ЦИАИ 55 (156а–180а); ЦИАИ 57 (109б–111а, 113б–115б); ЦИАИ 124 (40б–46б); ЦИАИ 194 (105а–107д); ЦИАИ 445 (109б–114а); ЦИАИ 944 (143б–148а); ЦИАИ 957 (141б–144б).

П.3. Заповеди на св. Йоан Златоуст за църковния закон

Заповѣдн стго ѿца нашего Нѣна злочстагѣмъ в законѣ црквнѣмъ

БАН 48 (6а–9б; 62а–64а); БАН 65 (40а–41б); НБКМ 246 (164а–166б); НБКМ 250 (195а–201а); НБКМ 962 (20б–21а); ЦИАИ 45 (17б–19б); ЦИАИ 194 (105а–107д).

Издание: Jagić 1874: № 7, 147–151.

Литература: Цибранска-Костова 2004.

П.4. Разни правила за монасите¹¹

БАН 48 (28а–31б); ЦИАИ 194 (97г–98г).

Издание: Jagić 1874: № 5, 131–133.

П.5. Отделни правила

П.5.1. Нач.: Двобрачн двѣ: лѣта. трнженецъ пѣтъ лета нема причастіе...

НБКМ 1068 (6а–6б).

П.5.2. в правѣле нноческомъ

Нач.: рекоша стын оцы, и бгоносныхъ, о правелѣ нноческомъ: овомъ 5 ка-фвзмы поклонивъ: 300, и 600 молнтвъ инсовыхъ на день...

НБКМ 1209 (12а–13а).

П.5.3. в покааѣ ѿ аплакнъ завѣнн

Нач.: Гѣко оубо съгрѣшнвшаго побѣтѣ ѿлзчатн погрѣсь...

НМРМ 2/2 (157б).

¹⁰ Под този наслов в южнославянските требници от XVI–XVII в. се разпространяват Правилата на светите отци според заповедите на св. Василий Велики, към които са прибавени правила от Номоканона на Котелерий (срв. Цибранска-Костова 2007б). Редакцията е лесно разпознаваема по първите шест правила, които следват изданието на Ягич (Jagić 1874: № 6, 133–146), както и по наличието на няколко групи правила, обособени с отделен наслов: в женахъ, в нрѣхъ, в мръцннхъ.

¹¹ Със заглавие „Различни правила за чрънице“ В. Ягич публикува сбор от правила за монашеския живот без оригинално оглавление. В посочените два ръкописа – БАН 48 и ЦИАИ 194, те отново не са отделени със специален наслов, а се явяват като естествено продължение на епитимийния състав, в който влизат последователно Заповедите на 318-те отци, Правилата на светите отци според заповедите на св. Василий Велики и Заповеди на св. Йоан Златоуст за църковния закон. Текстът на правилата е много близък до компиляцията Заповѣдъ чрънечскѣ от Берлинския сборник (Миклас, Тасева, Йовчева 2006: 139–150).

II.5.4. Нач.: ...нли боуде празноречнвѣ да нзврѣжет се еѵпска ва монастнр да не ндетъ...

Cod. D. Slavo. 13 (1a–16).

III. Правила за изповедта

III.1. Нже въ стѣиѣ ѿца нашего ѿвѣнна архіѵпа константинна грѣ постннка. како побаеть бивати исповѣданне кающнм се.

БАН 48 (596; 4a–46; 266–276; 596–62a); НБИВ 89 (45) (526–55a).

Издание: Алмазов 1995 3: 91–93.

Литература: Алмазов 1995 1: 203–206.

III.2. Част от текст

Нач.: Побаеть бо ѿцемъ дѣовнынмъ разсматратн же жнтіе кого жо старыѣи н юнннхъ въ дрѣи нхъ н неразумнынхъ н тако длатн заповѣдь...

НБКМ 448 (1a–26).

III.3. Дрѣгдѣ правнла ѿвѣнна злдоуѣтаго за выськъ грѣхъ

Нач.: Взпро мочжа. Чѣдо не срам[лѣн] се мене...

ЦИАИ 227 (1876–1906).

IV. Степени на родство

IV.1. Трактат на Мануил Ксантинос за степените на родство, препятстващи брака¹²

НБКМ 324 (2646–2736); НБКМ 975 (79a–1066); НМРМ 5/59 (36–106);

ЦИАИ 1160 (след л. 2056 по-късно подвързани 15 листа).

Издание: Павлов 1887: 240–331; Кръстев, Янакиева 2007.

IV.2. О разлчнн съродства н ѿ брацѣ законномъ заповѣдын стѣхъ ѿць

Нач.: Трн прѣлн сѣтъ о възбраненнзѣи брацѣхъ. прѣвѣи ѿ спнтѣлнаго крценіа...

НБИВ 86 (46) (143a–144a); НБИВ 87 (50) (1176–1196); НБКМ 619 (126a–

1276); НБКМ 621 (2806–285); НБКМ 684 (1646–174a); НБКМ 971 (3216–

3236); НБКМ 972 (1346–1356); НМРМ 2/2 (152a–1536); НМРМ 2/3 (1696–

1706); ЦИАИ 54 (2266–227a); ЦИАИ 57 (111a–1136); ЦИАИ 124 (466);

ЦИАИ 445 (114a–1156); ЦИАИ 944 (148a–159a).

СПИСЪК НА РЪКОПИСИТЕ

Библиотека на Българската академия на науките

БАН 48 Служебник и Молитвеник от средата на XV в. (Кодов 1969: 90–91; Цибранска 1998).

БАН 53 Требник и Номоканон от втората половина на XV в. (Кодов 1969: 95–97).

¹² В описите текстът е обозначен като „Брачник“, „Брачник, т.е. таблица за роднинските степени“ (Стоянов, Кодов 1964: 126; Райков, Кодов, Христова 1986: 83). В повечето случаи в разглежданите ръкописи липсва голяма част от началото на трактата и наслова с името на Мануил Ксантинос. Той се споменава в НБКМ 324 (текстът обаче не е отбелязан в описа, вж. Цонев 1910: 308–311; Своден каталог 1982: № 762, 276) и ЦИАИ 1160, където трактатът е представен в най-пълен вид.

БАН 65 Богослужебен сборник от XVI в. (Кодов 1969: 109–110; Своден каталог 1982: № 402, 148–149).

БАН 66 Богослужебен сборник от XVI и XVII в. (Кодов 1969: 110–113).

БАН 70 Синтагма на Матей Властар от средата на XV в. (Кодов 1969: 128–130; Ангелов 1971; Своден каталог 1982: № 173, 76).

Народна библиотека „Иван Вазов“, Пловдив

НБИВ 84 (40) Требник от 1592 г., писан от Даниил Етрополски (Цонев 1920: 52–53; Своден каталог 1982: № 254, 103).

НБИВ 86 (46) Требник от 1686 г., писан от даскал Филип в с. Аджар, Карловско (Цонев 1920: 54; Своден каталог 1982: № 470, 176; Radoslavova 2000).

НБИВ 87 (50) Требник от първата половина на XVII в., писан от Аврам Димитриевич (Цонев 1920: 55–56; Ангелов 1976; Своден каталог 1982: № 519, 191).

НБИВ 89 (45) Сборник от втората половина на XVI в. (Цонев 1920: 57–61; Своден каталог 1982: № 367, 138).

НБИВ 101 (36) Сборник от служби и слова от втората половина на XVI в. и първата половина на XVII в. (Цонев 1920: 69–84; Своден каталог 1982: № 364, 137).

Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София

НБКМ 246 Требник от XVI в. (Цонев 1910: 157).

НБКМ 250 Требник от средата на XVII в. (Цонев 1910: 159–160; Своден каталог 1982: № 532, 196; Radoslavova 2000).

НБКМ 251 Требник от 1641 г., писан от поп Богдан в с. Славовица, Плевенско (Цонев 1910: 160–161; Своден каталог 1982: № 448, 167).

НБКМ 280 Конволют от различни ръкописи от XV–XVI в. (Цонев 1910: 182).

НБКМ 293 Законник, или Судац от XVII в. (Цонев 1910: 200–202; Законик 1997: 405–409).

НБКМ 295 Номоканон от XVI–XVII в. (Цонев 1910: 204).

НБКМ 296 Номоканон от 1628 г. (Цонев 1910: 204–205).

НБКМ 324 Сборник от слова и молитви от края на XVIII в. (Цонев 1910: 308–311; Своден каталог 1982: № 762, 276).

НБКМ 448 Номоканон от XVI в. (Цонев 1910: 471).

НБКМ 612 Требник от XV–XVI в. (Цонев 1923: 118–119).

НБКМ 615 Требник от XVI в. (Цонев 1923: 122–123).

НБКМ 619 Требник от началото на XVIII в. (Цонев 1923: 127–128; Своден каталог 1982: № 697, 256).

НБКМ 621 Требник от първата половина на XVII в., писан от поп Богдан в с. Славовица, Плевенско (Цонев 1923: 129–132; Своден каталог 1982: № 517, 190–191; Radoslavova 2000).

НБКМ 624 Требник и Месецослов от 1737 г. (Цонев 1923: 138–142).

НБКМ 667 Велешки сборник от XV–XVI в. (Цонев 1923: 178–181; Своден каталог 1982: № 223, 91).

НБКМ 684 Софийски сборник от средата на XVII в. (Цонев 1923: 224–232; Своден каталог 1982: № 539, 198).

- НБКМ 962 Требник от XV в. (Стоянов, Кодов 1964: 115–116).
- НБКМ 971 Требник от първата половина на XVII в. (Стоянов, Кодов 1964: 121–123; Своден каталог 1982: № 518, 191; Radoslavova 2000).
- НБКМ 972 Требник от 1685 г., писан от даскал Филип в с. Аджар, Карловско (Стоянов, Кодов 1964: 123–124; Своден каталог 1982: № 468, 175; Radoslavova 2000).
- НБКМ 975 Требник от първата половина на XIX в. (Стоянов, Кодов 1964: 126).
- НБКМ 1053 Сборник от слова от началото на XVIII в. (Стоянов, Кодов 1964: 314–315).
- НБКМ 1061 Сборник „Маргарит“ от 1762 г., писан от поп Тодор във Враца. (Стоянов, Кодов 1964: 314–315; Своден каталог 1982: № 643, 235).
- НБКМ № 1068 Сборник от църковни поучения, молитви и песни от 1764 г., писан от Никифор Рилски и други книжовници от Рилския манастир (Стоянов, Кодов 1964: 368–369; Своден каталог 1982: № 644, 236).
- НБКМ 1117 Номоканон от втората половина на XV в. (Стоянов, Кодов 1964: 455–456; Своден каталог 1982: № 191, 81; Райкова 1997).
- НБКМ 1118 Номоканон от края на XVIII в. (Стоянов, Кодов 1964: 456).
- НБКМ 1119 Номоканон от 1856 г., писан от Михаил Попфилипов (Стоянов, Кодов 1964: 457; Райкова 2002).
- НБКМ 1170 Номоканон от първата половина на XVI в. (Стоянов, Кодов 1971: 26; Своден каталог 1982: № 309, 120).
- НБКМ 1209 Сборник от слова и поучения от XIX в. (Стоянов, Кодов 1971: 26).
- НБКМ 1321 Сборник от църковни песни, светски песни, библейски четива, поучения, номоканон и др. от 1865 г., писан от Констандин Йованов (Стоянов, Кодов 1971: 121–123; Райкова 2004).
- НБКМ 1410 Номоканон от третата четвърт на XVI в. (Христова, Караджова, Вутова 1996: 117–118).
- НБКМ 1411 Номоканон от средата на XVII в. (Христова, Караджова, Вутова 1996: 118–120; Цибранска-Костова 2006).

Национален музей „Рилски манастир“

- НМРМ 1/19 (20) Законник, или Кормчая от XVII в. (Спространов 1902: 18–21; Андреев 1955).
- НМРМ 1/20 (48) Законник от XVI в. (Спространов 1902: 21–22).
- НМРМ 2/2 (65) Требник от XVI–XVII в. (Спространов 1902: 46; Своден каталог 1982: № 408, 150; Райков, Кодов, Христова 1986: № 36, 75–76).
- НМРМ 2/3 Требник от 1686 г., писан от Душко Граматик в Ловеч (Спространов 1902: 32–33; Своден каталог 1982: № 469, 175; Райков, Кодов, Христова 1986: № 37, 76–78).
- НМРМ 4/28 Требник от първата половина на XIX в. (Райков, Кодов, Христова 1986: № 44, 85).
- НМРМ 5/59 Брачник с требник от началото на XIX в. (Райков, Кодов, Христова 1986: 83).

Окръжен исторически музей, Шумен

- Шумен ОИМ 2617 Апостолски правила (Епитимиеен номоканон) от средата на XVI в. (Караджова, Узунова 1990: № 4, 135–137; Янакиева 1998).

Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Cod. D. Slavo. 13 Епитимии от XVIII в. (Христова, Велинова, Джурова 2000: № 12, 28–29).

Cod. D. Slavo. 15 Кормчая (фрагмент) от XVI в. (Христова, Велинова, Джурова 2000: № 14, 31–32).

Църковноисторически и архивен институт към Българската патриаршия

ЦИАИ 45 Сборник от различни правила и чинопоследования. Недатиран. Ръкописът е описан подборно от Спространов (Спространов 1900: 73–75). В настоящата инвентарна книга на ЦИАИ обаче е отбелязано, че не е постъпил във фонда.

ЦИАИ 54 Требник от 1600 г., писан от йеромонах Василий в манастира „Св. Илия“ до Тетевен (Спространов 1900: 86–88; Своден каталог 1982: № 412, 152; Radoslavova 2000).

ЦИАИ 55 Требник от 1717 г., писан от поп Лозан в с. Сестримо, Пазарджишко (Спространов 1900: 88–90; Своден каталог 1982: № 618, 225).

ЦИАИ 57 Требник от средата на XVII в. (Спространов 1900: 92–93; Своден каталог 1982: № 534, 196; Radoslavova 2000).

ЦИАИ 124 Требник от последната четвърт на XVII в. (Своден каталог 1982: № 598, 216–217; Radoslavova 2000).

ЦИАИ 177 Молитвослов от XV в. от манастира „Прохор Пчински“ (Гошев 1927: № VII, 346–347; Райкова 2008).

ЦИАИ 190 Номоканон от втората половина на XVI в. (Своден каталог 1982: № 362, 136; Райкова 1996).

ЦИАИ 194 Молитвослов от XV в. (Гошев 1927: № XVII, 353–354).

ЦИАИ 227 Молитвослов от XVI в. (Гошев 1927: № XXXIV, 368–369).

ЦИАИ 445 Требник от края на XVII в. (Своден каталог 1982: № 596, 216).

ЦИАИ 944 Требник от втората половина на XVII в. (Своден каталог 1982: № 566, 205–206; Radoslavova 2000).

ЦИАИ 957 Требник от началото на 1737 г., писан от книжовника Илия от Сопот (Своден каталог 1982: № 621, 226).

ЦИАИ 1160 Номоканон епитимийен от края на XIV в., писан от йеромонах Симеон (Своден каталог 1982: № 115, 55–56; Кръстев, Янакиева 2007).

Читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, Свищов

Читалище-Свищов 11 (145) Кормчая от втората половина на XVI в. (Милтенова 1980; Своден каталог 1982: № 363, 136).

СИСТЕМАТИЧЕН УКАЗАТЕЛ НА РЪКОПИСИТЕ И ВКЛЮЧЕНИТЕ В ТЕМАТИЧНИЯ СПИСЪК КАНОНИЧНОПРАВНИ ТЕКСТОВЕ

Библиотека на Българската академия на науките

БАН 48: II.1; II.2.1; II.3; II.4; III.1.

БАН 53: I.4.1.

БАН 65: I.4.2.1; II.2.1; II.3.

БАН 66: II.1.

БАН 70: I.2.

Народна библиотека „Иван Вазов“, Пловдив

НБИВ 84 (40): I.4.2.4.
НБИВ 86 (46): II.2.2; IV.2.
НБИВ 87 (50): II.2.2; IV.2.
НБИВ 89 (45): II.2.1; III.1.
НБИВ 101 (36): I.4.1; II.2.1.

Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София

НБКМ 246: II.1; II.2.1; II.3.
НБКМ 250: II.1; II.2.1; II.3.
НБКМ 251: II.2.1.
НБКМ 280: I.4.2.4.
НБКМ 293: I.1.
НБКМ 295: I.5.
НБКМ 296: I.5.
НБКМ 324: IV. 1.
НБКМ 448: III.2.
НБКМ 612: II.2.1.
НБКМ 615: II.2.1.
НБКМ 619: II.2.2; IV.2.
НБКМ 621: II.2.2; IV.2.
НБКМ 624: I.5.
НБКМ 667: II.2.1.
НБКМ 684: II.2.1; IV.2.
НБКМ 962: II.2.1; II.3.
НБКМ 971: II.2.2; IV.2.
НБКМ 972: II.2.2; IV.2.
НБКМ 975: IV. 1.
НБКМ 1053: I.4.2.2.
НБКМ 1061: I.4.2.4; I.5.
НБКМ 1068: II.5.1.
НБКМ 1117: I.4.1.
НБКМ 1118: I.5.
НБКМ 1119: I.5.
НБКМ 1170: I.4.1.
НБКМ 1209: II.5.2.
НБКМ 1321: I.5.
НБКМ 1410: I.4.2.4.
НБКМ 1411: I.5.

Национален музей „Рилски манастир“

НМРМ 1/19 (20): I.2.
НМРМ 1/20 (48): I.4.1.
НМРМ 2/2 (65): I.4.2.2; II.5.3; IV.2.
НМРМ 2/3: I.4.2.1; IV.2.
НМРМ 4/28: I.5.
НМРМ 5/59: IV.1.

Окръжен исторически музей, Шумен

Шумен ОИМ 2617: I.4.1.

Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към
СУ „Св. Климент Охридски“

Cod. D. Slavo. 13: II.5.4.

Cod. D. Slavo. 15: I.3.

Църковноисторически и архивен институт към Българската патриар-
шия

ЦИАИ 45: I.4.2.1; II.2.1; II.3.

ЦИАИ 54: II.2.2; IV.2.

ЦИАИ 55: II.2.2.

ЦИАИ 57: II.2.2; IV.2.

ЦИАИ 124: II.2.2; IV.2.

ЦИАИ 177: I.4.1.

ЦИАИ 190: I.2.

ЦИАИ 194: II.1; II.2.1; II.2.2; II.3; II.4.

ЦИАИ 227: I.4.2.3; II.1; III.3.

ЦИАИ 445: II.2.2; IV.2.

ЦИАИ 944: II.2.2; IV.2..

ЦИАИ 957: II.2.2.

ЦИАИ 1160: I.4.1; IV.1.

Читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, Свищов

Читалище-Свищов 11 (145): I.3.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Алмазов 1902 А л м а з о в, А. И. Законоправильник при русском требнике. СПб., 1902.
- Алмазов 1995 А л м а з о в, А. И. Тайная исповедь в православной восточной Церкви. Опыт внешней истории. Исследование преимущественно по рукописям. Т. 1. Общий устав совершения исповеди. М., 1995; Т. 2. Специальные уставы, отдельные молитвословия и церковно-гражданские постановления, относящиеся к исповеди. М., 1995; Т. 3. Приложения. М., 1995.
- Ангелов 1958 А н г е л о в, Б. Ст. Писмо на Яков Светослав до руския митрополит Кирил III. – В: А н г е л о в, Б. Ст. Из старата българска, руска и сръбска литература. Т. 2. С., 1958, 139–147.
- Ангелов 1971 А н г е л о в, Б. Ст. Извороведчески приноси. – Старобългарска литература, 1, 1971, 333–368.
- Ангелов 1976 А н г е л о в, Б. Ст. Старобългарски книжовни средища (Аджар (Свежен), Карловско (Добавки), Карлово (Книжовната дейност на Аврам Димитриевич). – Изв. НБКМ, 14 (20), 1976, 35–54.
- Андреев 1955 А н д р е е в, М. Един непроучен препис на Синтагмата на Матей Властар. – Изв. Правния инст., 1–2, 1955, 296–300.
- Андреев 1972 А н д р е е в, М. Закон на Константин и Юстиниан. С., 1972.
- Банков 1981 Б а н к о в, Т. Славянски ръкописи във Варна. Ч. 2. – Изв. НБКМ, 16 (22), 1981, 283–310.
- Банков, Станчев 1978 Б а н к о в, Т., Кр. С т а н ч е в. Славянски ръкописи във Варна. Ч. 1. – Старобългарска литература, 4, 1978, 101–114.
- Белякова 2007 Б е л я к о в а, Е. О составе хлудовского номоканона (к истории сборника „Зинар“). – Старобългарска литература, 37–38, 2007, 114–131.

- Белякова, Щапов 2005 Б е л я к о в а, Е. В., Я. Н. Щ а п о в. Новеллы императора Ю
Ю тиниана в русской письменной традиции. К истории рецепции римского
права в России. М., 2005.
- Бургман 2007 Б у р г м а н, Л. Славянская рецепция византийских канонических
сборников. – В: XVIII ежегодная богословская конференция Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Т. 1. М.,
2007, 153–156.
- Велчева, Кочева, Кожухаров 1971 В е л ч е в а, Б., Е. К о ч е в а, Ст. К о ж у х а р о в. Ръкописната сбирка на Троянския манастир. – Старобългарска литература, 1, 1971, 461–497.
- Гошев 1927 Г о ш е в, Ив. Стари записки и надписи. – Год. СУ, Богосл. фак., 4,
1927, № 1, 335–378.
- Гошев 1934 Г о ш е в, Ив. Църковни старини из Врачанската епархия. – Год. СУ,
Богосл. фак., 11, 1934, № 9 страници.
- Джурова, Велинова 2002 Д ж у р о в а, А., В. В е л и н о в а. Опис на славянските ръкописи от Самоков. С., 2002.
- Законик 1997 Законик цара Стефана Душана. Къ. 3. Барањски, призренски, шишатовачки, раковачки, раванички и софијски рукописи. Београд, 1997.
- Караджова 1983 К а р а д ж о в а, Д. Славянски ръкописи в Окръжната библиотека в гр. Велико Търново. – Старобългарска литература, 13, 1983, 144–159.
- Караджова, Узунова 1990 К а р а д ж о в а, Д., Е. У з у н о в а. Славянски ръкописи в Историческия музей на Шумен. – Старобългарска литература, 23–24, 1990, 125–186.
- Кодов 1969 К о д о в, Хр. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на БАН. С., 1969.
- Кодов, Райков, Христова 1981 К о д о в, Хр., Б. Р а й к о в, Б. Х р и с т о в а. Славянски ръкописи в Елена. – Изв. на НБКМ, 16 (22), 1981, 283–310.
- Кръстев, Янакиева 2007 К р ъ с т е в, А., Цв. Я н а к и е в а. Архивски номоканон. Български ръкопис от XIV в. Фототипно издание. Шумен, 2007.
- Максимович 2007 М а к с и м о в и ч, К. А. Источники и язык сербского пенитенциала „Правила св. отец по заповеди Святого и Великого Василия“ (XIII–XIV в.). – В: Манастир Бањска и доба краља Милутина. Зборник са научног скупа одржаног од 22 до 24 септембра 2005 године у Косовској Митровици. Ниш, 2007, 299–315.
- Максимович 2008 М а к с и м о в и ч, К. А. Заповѣдн сватъхъ отъць. Латинский пенитенциал VII века в церковнославянском переводе. М., 2008.
- Миклас, Тасева, Йовчева 2006 М и к л а с, Х., Л. Т а с е в а, М. Й о в ч е в а. Берлински сборник. Среднобългарски книжовен паметник от началото на XIV в. с допълнения от други ръкописи. С., 2006.
- Милтенова 1980 М и л т е н о в а, А. Ръкописната сбирка на Свищовското читалище. – Старобългарска литература, 8, 1980, 68–104.
- Найденова 2005 Н а й д е н о в а, Д. Правните паметници в Първото българско царство. – Историческо бъдеще, 9, 2005, № 1–2, 136–163.
- Найденова 2007 Н а й д е н о в а, Д. Преводни византийски закони паметници в Първото българско царство (IX–X в.). Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. С., 2007 (машинопис).
- Николова 2005 Н и к о л о в а, Св. За документалната основа на филологическата старобългаристика и възможностите на българо-американското сътрудничество. – Palaeobulgarica, 29, 2005, № 3, 3–16.

- Новаковић 1907 Н о в а к о в и ћ, С. Матије Властара Синтагмат. Азбучни зборник византијских црквених и државних закона и правила. Словенски пр-вод времена Душанова. Београд, 1907.
- Павлов 1874 П а в л о в, А. С. Заметки о греческих рукописях канонического содержания в Московской синодальной (бывшей патриаршей) библиотеке. Одесса, 1874.
- Павлов 1887 П а в л о в, А. С. 50-я глава Кормчей книги как исторический и практический источник русского брачного права. М., 1887.
- Павлов 1897 П а в л о в, А. С. Номоканон при Большом Требнике. Его история и тексты греческий и славянский, с объяснительными и критическими примечаниями. М., 1897.
- Райков, Кодов, Христова 1986 Р а й к о в, Б., Хр. К о д о в, Б. Х р и с т о в а. Славянски ръкописи в Рилския манастир. Т. 1. С., 1986.
- Райкова 1996 Р а й к о в а, М. Един неизвестен препис от Синтагмата на Матей Властар от XVI в. – В: Българският XVI век. Сборник с доклади за българската обща и културна история през XVI в. София, 17–20 октомври 1994 г. С., 1996, 487–503.
- Райкова 1997 Р а й к о в а, М. Един югозападнобългарски номоканон от втората половина на XV век. – Македонски преглед, 20, 1997, № 1, 69–92.
- Райкова 2002 Р а й к о в а, М. За един разложки паметник на черковното право от средата на XIX в. – Македонски преглед, 25, 2002, № 4, 57–80.
- Райкова 2004 Р а й к о в а, М. За един ръкописен сборник от с. Годлево от 1865 г. (хаджи Михаил Попфилипов и ръкописната традиция от втората половина на XIX век). – Македонски преглед, 27, 2004, № 1, 65–90.
- Райкова 2008 Р а й к о в а, М. За един югозападнобългарски паметник от XV в. – Македонски преглед, 31, 2008, № 3, 29–46.
- Своден каталог 1982 Х р и с т о в а, Б., Д. К а р а д ж о в а, А. И к о н о м о в а. Български ръкописи от XI до XVIII в., запазени в България. Своден каталог. Т. 1. С., 1982.
- Спространов 1900 С п р о с т р а н о в, Е. Опис на ръкописите в библиотеката при св. Синод на Българската църква в София. С., 1900.
- Спространов 1902 С п р о с т р а н о в, Е. Опис на ръкописите в Библиотеката при Рилския манастир. С., 1902.
- Станчев 1982 Опис на славянските ръкописи в пловдивската народна библиотека „Иван Вазов“, постъпили след 1920 г. Съст. Кр. Станчев. С., 1982.
- Стоянов, Кодов 1964 С т о я н о в, М., Хр. К о д о в. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 3. С., 1964.
- Стоянов, Кодов 1971 С т о я н о в, М., Хр. К о д о в. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4. С., 1971.
- Суворов 1901 С у в о р о в, Н. С. Вероятный состав древнейшего исповедного и покаянного устава Восточной церкви. – Византийский временник, 8, 1901, № 3, 357–435.
- Троицки 1956 Т р о и ц к и, С. Допунски чланци Властареве Синтагме. Српска Академија Наук. Отделење друштвених наука. Књ. 21. Београд, 1956.
- Турилов 2005 Т у р и л о в, А. А. К истории Тырновского „царского“ скриптория XIV в. – Старобългарска литература, 33–34, 2005, 305–325.
- Флоринский 1888 Ф л о р и н с к и й, Т. Д. Памятники законодательной деятельности Душана царя сербов и греков. Хрисовулы. Сербский законник. Сборники византийских законов. Киев, 1888.
- Христова, Велинова, Джурова 2000 Х р и с т о в а, Б., В. В е л и н о в а, А. Д ж у р о в а. Опис на славянските ръкописи от центъра за славяно-византий-

- ски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“. XIV–XIX в. С., 2000.
- Христова, Караджова, Вутова 1996 Христова, Б., Д. Караджова, Н. Вутова. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 5. С., 1996.
- Христова, Караджова, Узунова 2003 Христова, Б., Д. Караджова, Е. Узунова. Бележки на българските книжовници. Т. 1. X–XV век. С., 2003.
- Цибранска 1998 Цибранска, М. Текстовете на църковното право в ръкопис № 48 от XV в. в сбирката на БАН. – *Palaeobulgarica*, 22, 1998, № 1, 49–65.
- Цибранска-Костова 2004 Цибранска-Костова, М. Кратки сведения за богомилите в южнославянски текстове на църковното право. – *Български език*, 51, 2004, № 1, 40–50.
- Цибранска-Костова 2006 Цибранска-Костова, М. Балканската и южнославянската традиция на Номоканона при Великия Требник (По повод ръкопис 1411 от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София). – *Palaeobulgarica*, 30, 2006, № 4, 35–52.
- Цибранска-Костова 2007а Цибранска-Костова, М. Етюди върху кирилската палеотипия XV–XVIII в. С., 2007.
- Цибранска-Костова 2007б Цибранска-Костова, М. „Заповеди на светите отци“ в южнославянската кирилска традиция. – *Palaeobulgarica*, 31, 2007, № 4, 3–26.
- Цибранска, Райкова 2008 Цибранска, М., М. Райкова. Езиковият критерий при описване и проучване на църковноправни паметници от XIV–XV в. – В: *Богослужебните книги. Познати и непознати*. С., 2008, 347–363.
- Цонев 1910 Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Т. 1. С., 1910.
- Цонев 1920 Славянски ръкописи и старопечатни книги на Народната библиотека в Пловдив. Разгледа и описа Б. Цонев. С., 1920.
- Цонев 1923 Цонев, Б. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 2. С., 1923.
- Щапов 1973 Щапов, Я. Н. Некоторые юридические и канонические памятники в славянской письменности XII–XV вв. – В: *Методическое пособие по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей хранящихся в СССР*. Вып. 1. М., 1973, 261–273.
- Янакиева 1998 Янакиева, Цв. Лингвистично определение на славянски ръкопис № 2617 от Историческия музей в Шумен. – В: *Преславска книжовна школа*. Т. 3. Шумен, 1998, 211–217.
- Янакиева 1999 Янакиева, Цв. Среднобългарска рукопись № 1160 из ЦИАМ как вероятный протограф епитимийного номоканона Славия Ортодокса. – В: *Русский язык и русская литература в современном обществе*. Шумен, 1999, 216–222.
- Янакиева 2002 Янакиева, Цв. Разночтения славянских списков епитимийного номоканона XIV–XVI вв. и языковая картина мира православных славян. – В: *Проблемы когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков*. Вып. 1. Шумен, 2002, 130–140.
- Янакиева 2005 Янакиева, Цв. Апокрифно сказание в състава на епитимийния номоканон на Славия Ортодокса. – В: *Русистика 2005. Язык, коммуникация, культура*. Сборник статии в чест на проф. дфн Стефана Димитрова. Шумен, 2005, 191–198.
- Янакиева, Пандур 1987 Янакиева, Цв., Ю. Пандур. Палеографическое и графико-лингвистическое описание рукописи М 106/16 из Библиотеки Деб-

- реценского Университета имени Лайоша Кошута. – *Palaeobulgarica*, 11, 1987, № 1, 86–94.
- Burgmann 1995 B u r g m a n n, L. Der Codex Vaticanus Graecus 1167 und der serbische Nomokanon. – *Зборник радова Византолошког института*, 34, 1995, 91–106.
- Burgmann 2005 B u r g m a n n, L. Mittelalterliche Übersetzungen byzantinischer Rechtsliteratur. – In: *Antike Rechtsgeschichte. Einheit und Vielfalt*. Hrsg. von G. Thur. Wien, 2005, 43–66.
- Constantinescu 1984 Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor. 1340–1640. Intocmit de R. Constantinescu. București, 1984.
- Cotelerius 1677 C o t e l e r i u s, J.-B. *Ecclesiae Graecae Monumenta*. Vol. 1. Luteciae Parisiorum, 1677.
- Getov 2007 G e t o v, D. A Catalogue of Greek Liturgical Manuscripts for Slavo-Byzantine Studies. Roma, 2007 (= *Orientalia Christiana Analecta*, 279).
- Jagić 1874 J a g i ć, V. Opisi i izvodi iz nekoliko juzno-slovenskih rukopisa. 2. Sitna gradja za crkveno pravo. – *Starine*, 6, 1874, 112–157.
- Πουλής 1992 Ὁ Νομοκάνων τοῦ Cotelerius. Ἐπιμέλεια: Γ. Πουλής. Θεσσαλονίκη, 1992.
- Radoslavova 2000 R a d o s l a v o v a, D. Problems Concerning Description and Processing of Slavic Euchological Manuscripts. – In: *Medieval Manuscripts and SGML: Problems and Prospects*. Sofia, 2000, 170–204.
- Repertorium 1995 Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts. Teil 1. Die Handschriften des weltlichen Rechts. Frankfurt am Main, 1995 (= *Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte*. Bd. 20).
- Rhalles, Potles 1859 R h a l l e s, G. A., M. P o t l e s. *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*. T. 1–6. Athen, 1852–1859.

CANON LAW TEXTS IN SLAVONIC MANUSCRIPTS PRESERVED IN BULGARIAN BOOK DEPOSITORIES

(Preliminary list)

(Summary)

The present article includes a preliminary list of texts of the canon law in a Slavonic manuscripts that are preserved in large Bulgarian libraries and depositories, as well as in small collections of libraries, monasteries and museums in the country. Although work on the scholarly description of the Slavonic manuscripts in these collections has been going on for over a century now there is no list of the texts of the canon law (it has not even been established yet how many texts there are and to what kind of legal monuments they belong). There is also no clear notion of the manuscripts they are found in (thusq e.g. The Ecclesiastical Historical and Archival Institut of the Patriarchate of Bulgaria has no scholarly description or inventory). The mss. included in the list have been examined de visu with a few exceptions. The material is arranged thematically. The description sticks to the following outline: name of the canon law text (incipits are given only when no printed edition was found); depository and call number of the manuscript; bibliography.

Desislava Naydenova
Cyrillo-Methodian Research Centre – BAS